Kif bdiet u mxiet l-Akkademja tal-Malti

Tagħrif miġbur minn G. ZARB ADAMI

Meta ħarġet it-Tagħrif, l-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti ħarġet ukoll fil-beraħ. Mill-ewwel deher li l-ħbieb ma naqsux, imma daqstant ieħor ma naqsux l-għedewwa li kienu jgħoddu numru sabiħ sewwa. Ukoll fost il-ħbieb kien hemm min ma qabilx għal kollox u wera l-fehma tiegħu; dan ma naqasx li għamel xi ftit tal-ħsara għaliex ta x'wieħed jifhem li l-Għaqda ma kenitx sħiħa fil-fehma tagħha; kien hemm saħansitra min tbiegħed, jekk ma marx għal kollox fil-kamp tal-għadu; oħrajn, biż-żmien intebħu li l-Għaqda kellha raġun u ġew lura, filwaqt xi ftit għebu għal kollox. Bħala xempju ta' dan insemmi l-kitba ta' wieħed studjuż malti li minn Ġerusalem, fejn kien, kiteb u stqarr li fit-Tagħrif kien hemm xi għeltijiet ħtija ta' nuqqas ta' taħriġ fl-ilsna semin mill-awturi tal-ktieb. Min-naħa l-oħra għandna l-ittra li s-Sur Nin Cremona kiteb lill-Professur Patri Vaccani, S.J. fejn qallu li fit-Tagħrif hemm "una trascrizione etimologica conforme alle morfologia della stessa lingua, sempre pero' compatibile con le sue leggi fonologiche; ed e' per quest'ultima condizione che forse il Maltese si discosterebbe dall'Arabo Classico e dai dialetti affini come facilmenta si desume attraverso le regole fonologiche sotto il capitolo: Tibdil fil-Leħen tal-Konsonanti li Jixxiebħu."

Imma l-aktar li għamlu ħsara kienu l-veri għedewwa, xi wħud dikjarati fil-beraħ, waqt li oħrajn moħbija, jiktbu taħt l-anonimu. Fost dawn l-għedewwa nsibu dawk li kienu għomja bil-passjoni politika jew mid-duħħan tal-koltura taljana u huma kienu jaħbu l-injoranza tagħhom, għax qatt ma kienu studjaw bis-serjetà l-Ilsien Malti, fi kliem fieragħ; oħrajn kienu njoranti fil-veru sens tal-kelma u allura kienu jmaqdru dak li ma kenux jafu u jaħbu n-nuqqas tagħhom billi taparsi jwaqqgħu għaż-żufjett lil dawk li kienu wisq egħref minnhom. Kien hawn ukoll min kien kontra l-Malti għax dan seta' joqroslu butu; oħrajn imbagħad, għax ħasbu li kienu ser jitbaxxew jekk jagħrfu lsien arthom u ma jibqgħux jilagħqu l-barrani; fl-aħħarnett niltaqgħu ma' dawk li ma fehmux, jew ma ridux jifhmu, il-fehma u l-ħsieb tal-Għaqda.

L-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti qatt ma kienet kontra t-tagħlim ta' ilsna barranin, Ingliż. Taljan, Franċiż xi jkun; hi biss riedet li l-Malti, bħala lsien il-poplu, bħala dak li jagħżilna għalina mill-ġnus l-oħra kollha, tal-qrib u tal-bogħod, jieħu fil-ħajja tagħna

l-post li kien imissu u jixraqlu; li jkun il-mezz — u nfatti hu l-mezz waħdani — li bih il-poplu jgħaddi 'l quddiem fil-kultura tiegħu, jiftaħ għajnejh fuq dak li qed jiġri ma' dwaru u ma jħallix aktar min jinqeda bih u jisfruttah, sew jekk ġewwieni, kemm jekk barrani.

Irroddu ħajr lil Alla, iż-żmien tana raġun, u dawk li kienu ħaduha kontra tagħna issa ġew magħna u kellhom jaċċettaw l-Ilsien Malti forsi għax hekk jaqblilhom; imma nittama li dil-bidla tqanqlet minn raġuni aktar soda u serja; hu x'inhu, kienu huma stess strument politiku li bih il-Malti ħa postu bħala Ilsien Nazzjonali.

Imma nsib li għaġġilt iżżejjed, għax mhux sewwa li wieħed ma jfakkarx kemm sofrew u x'raw ma' wiċċhom dawk l-ewwel qalbiena li daħlu għall-ġlieda favur l-Ilsien Malti: kemm ippruvaw iwaqqgħuhom għaċ-ċajt l-għorrief ta' dak iż-żmien! kemm ippruvaw inassuhom! kemm xlewhom li ħtija ta' l-Ilsien Malti l-Maltin kienu ser jitilfu l-fidi li wasslilna Missierna San Pawl! (meta l-ħsieb ta' l-Għaqda kien sewwa sew bil-maqlub ta' dak, jiġifieri t-tixrid fost il-poplu tagħna ta' l-Aħbar it-Tajba jew l-Iskrittura Mqaddsa). Kemm kien hawn fost il-professjonisti li wara l-1934 ippruvaw jibbastardjaw ilsienna billi jiktbuh ħażin, idaħħlu fih kliem barrani bla ħtieġa; u kemm kien hawn fost l-iskrivani għolja taċ-Ċivil li nqdew b'elf mezz ieħor biex il-ħsieb tagħna ma jirnexxix u jerġa' jiġri bħalma kien ġara kemm-il darba fl-imgħoddi! Konna ġejna f'qagħda li min kien jiddefendi l-Ilsien Malti kien ikun meqjus minn xi Maltin stess — u minn dawn jisgħob bija ngħid għad hawn xi ftit — bħala "second class citizen", għax il-Malti skond dak l-għaref Senatur kien jiswa biss għal ġol-kċina! Jekk il-lum niftakru bil-għożża f'Dun Karm u mimlijin ħerqa u qalbna tħabbat bl-imħabba għal art twelidna nkantaw l-Innu Malti, ma għandniex ninsew kemm kienu dawk li ppruvaw iwaqqgħu għaż-żufjett lill-istess Dun Karm — saħansitra xi wħud minn ħutu fost il-kleru — u kemm kitbu artikoli biex joffenduh anki fil-ħajja privata tiegħu — ħaġa li jmissha tibqa' dejjem tħammrilhom wiċċhom! U ma' Dun Karm ma nistgħux ma ngħaqqdux lill-Professur Dun Pietru Pawl Saydon, lil Sir Temi Zammit u oħrajn ukoll bħalma Sir Pawl Boffa li ra siġġu mixħut għal rasu meta f'laqgħa tal-professjonisti fl-Università tagħna, ipprova jiftaħ ħalqu bil-Malti!. U kemm studenti sofrew għax ħabbew il-Malti......!

Iżda l-agħar fost l-għedewwa kienu dawk li baqgħu indifferenti — għax lill-għadu fil-beraħ u anki jekk moħbi taħt star tal-psewdonimu tista' tikkumbattih u forsi tikkonvinċih jew turi li qed igħid il-ħmerijiet, jonkella li hu mqanqal mill-egoiżmu, fanatiżmu, eċċ., iżda l-indifferenza tmewwet bħad-deni biered li jieħu t-tul imma jeqred u joqtol.

J'Alla dan li ser ngħid ma jkunx minnu, għax ma nixtieqx inkun xi Kassandra, imma nibża' li ġa beda jberraq u li għad tista' terġa' tqum il-kustjoni tal-lingwa; jidhirli li għandna noqogħdu b'għajnejna t-tnejn miftuħa għax hawn min hu lest biex jinqeda b'minn kollox ħalli bħal fl-imgħoddi l-Ilsien Malti jerġa' jsir l-ilsien tal-baxxi, ta' l-injoranti u ma jibqax aktar l-aqwa arma u tarka tad-demokrazija, hekk li n-nies ma jibqgħux ikunu aktar immexxijin minn imneħirhom bħall-bhejjem u jintemm il-kult tal-persuna li jsaltan fost l-għomja u l-ilsiera. Permezz tal-Malti biss tista' tibqa' ssaltan il-vera demokrazija. għax mibnija fuq ir-rieda vera u soda tal-poplu tagħna.

B'danakollu, il-ftit qalbiena li baqgħu sodi fi ħsiebhom rebħu bosta mit-tfixkil u baqgħu mexjin 'il quddiem. Ma ngħidux li rebħu kull tfixkil għax l-għedewwa għadhom jeżistu sal-lum u kull meta jistgħu għadhom sal-ġurnata mqaddsa tal-lum jagħmlu l-bsaten fir-roti kif jafu tant tajjeb l-għalliema tal-Malti. Infatti, l-Għaqda deħrilha li ma kienx biżżejjed li ħarġet il-Grammatika u li kien jeħtieġ xi ħaġa aktar. Għalhekk fl-1 ta' Novembru, 1924 ħatret Kommissjoni magħmula mis-Sur Ġuże' Darmanin Demajo, is-Sur Vincenz Mifsud Bonnici, is-Sur G. Micallef u s-Sur F.S. Caruana bil-ħsieb li tħejji proġett għal ħruġ ta' rivista. Dil-Kommisjoni ressqet proġett fil-21 ta' Diċembru, 1924, li fih insibu:

1. Il-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti toħroġ ktieb in 8vO ta' mhux anqas minn 24 faċċata, u mhux anqas minn darba kull tlitt xhur;
2. L-artikoli li jidhru ma jkunux fuq il-pulitka jew kontra t-tagħlim nisrani;
3. Ir-Rivista tkun f'idejn Direttur u Amministratur.

Din ir-Rivista kienet tassew meħtieġa. "Biex turi kif għandu jinkiteb il-Malti b'dak l-alfabet u b'dik l-ortografija," kiteb Dun Karm, "il-Għaqda bdiet il-ħruġ tar-rivista fejn setgħet tfisser u xxandar il-fehmiet tagħha, tħaddan is-setgħat letterarji, tgħallem lill-barranin mill-Għaqda fejn isibu mirja ta' kitba maħduma bir-reqqa u bis-sengħa, tħajjar liż-żgħażagħ jintefgħu għal kitba xierqa u fejjieda u tkebbes u tħeġġeġ f'kulħadd l-imħabba safja lejn ilsien pajjiżna, ilsien missirijietna."

Mal-kliem ta' Dun Karm nixtieq inżid li permezz tat-*Tagħrif u ta' Il-Malti* l-Għaqda rnexxielha turi li jekk l-Ilsien Malti jitħaddem tajjeb wieħed jista' jfisser bih kull ħsieb għoli kemm ikun għoli, li wkoll fil-festi l-kbar nistgħu lil Alla nkellmuh bl-ilsien tagħna, li l-mixli quddiem il-Qorti tal-Haqq jista' jkun ġudikat bl-ilsien

li jifhem u li jitkellem, li l-leġislatur jitkellem, ifisser ħsiebu u jikteb il-liġijiet b'ilsien il-poplu.

Għaddew sitta u erbgħin sena u iktar minn dik l-ewwel ħarġa ta' *IL-MALTI* f'Marzu, 1925, u r-rivista baqgħet dejjem toħroġ, dejjem fuq l-istess prinċipji u minkejja ħafna u ħafna tfixkil, mhux l-inqas it-tħarbit tat-Tieni Gwerra Dinjija.

Direttur tar-Rivista kien il-President tal-Għaqda, il-Kav. Ġużè Muscat Azzopardi li dak iż-żmien kien joqgħod f'numru 89, Triq Santa Luċija, il-Belt Valletta, u l-kittieba ta' l-ewwel erba' numri (sabiex jibqgħu mfakkra) kienu:

Il-Kav. Ġużè Muscat Azzopardi
Mons. Dr. Karm Psaila — Dun Karm
Sir Temi Zammit — T.Z.
S.
P.
Karmnu Sant
Ġużè Gatt
Dr. A. Cremona — A. C.
F. S. Caruana
L-Isqof Camilleri
Prof. Patri Pawl Tabone — Dun Anton Tabone
Mons. Karlu Cortis
Ġużè Micallef Goggi
Salvu Agius
H.
M.
Prof. Avukat Carmelo Mifsud Bonnici — C.M.B.
Dr. Rużar Briffa
Dr. P.P. Agius
Vincenzo Mifsud Bonnici — V.M.B.
Prof. Carlo A. Nellino u A. Cremona — dwar l-ittri ta' l-alfabet użati fit-Tagħrif
Dun Pawl
C.M.D.
G.V.
Patri Albert Vaccari u A. Cremona dwar ir-regoli grammatikali u fonoloġiċi li fuqhom hu mibni t-Tagħrif.

(jissokta)